

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اثرات تحریم بر بخش‌های صنعت، معدن و تجارت

دکتر منصور عسگری

خرداد ۱۴۰۰

فهرست مطالب

انواع تحریم‌ها

تاریخچه تحریم‌های ایران

شاخص‌های تحریم

اثرات تحریم بر بخش‌های اقتصادی

انواع تحریم‌ها

- تحریم‌های اقتصادی عبارت از مجازات و یا دست‌کاری در روابط و همکاری‌ها به منظور تأمین اهداف سیاسی است.
- در واقع تحریم اقتصادی یکی از ابزارهای سیاست خارجی است که این امکان را فراهم می‌آورد تا کشور یا کشورهای مقاصد سیاسی خود را نسبت به کشور هدف به هنگام بروز اختلاف دنبال کنند.
- تحریم‌های اقتصادی از نظر اهداف، دو نوع هستند:
- اول، تحریم اقتصادی به منظور بی‌ثبات کردن رژیم سیاسی کشور هدف است که در واقع برگرفته از تضاد در منافع استراتژیک کشور تحریم‌کننده و کشور تحریم‌شونده است این نوع تحریم برای تغییر رژیم کشور هدف است.
- دوم، تحریم اقتصادی برای تغییر رفتار سیاسی یا اقتصادی کشور تحریم‌شونده صورت می‌گیرد. این نوع تحریم به مراتب ملایم‌تر از نوع اول است.
- زمانی که کشورها به دنبال تغییر رژیم کشوری هستند تحریم نوع اول اعمال می‌شود با این هدف که لطمه‌ای سنگین به منافع کشور هدف وارد آید.
- در واقع در این نوع تحریم، عملاً تحریم اقتصادی جایگزین جنگ است و گزینه ما قبل جنگ تلقی می‌شود.

تحریم‌های اقتصادی می‌تواند به دلایل متفاوتی صورت پذیرد که مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به رفتار و عمل دولت‌ها در مقابل کشور تحریم شونده، انتظارات آتی دولت‌های تحریم کننده و دیدگاه‌های بین‌المللی اشاره کرد که به ساختار کلی بین‌الملل و یا بخشی از ساختار بین‌المللی مرتبط است.

اعمال تحریم با توجه به تعداد شرکت کنندگان در آن به سه نوع: یک جانبه، چندجانبه و فراگیر طبقه‌بندی می‌گردد.

تحریم یک جانبه اغلب توسط یک کشور صورت می‌گیرد، در این حالت، تحریم را فقط یک کشور در مقابل کشور دیگر انجام می‌دهد.

در حالت چندجانبه، تحریم‌ها توسط بیش از یک کشور صورت می‌پذیرد. در این صورت، ممکن است که دیگر کشورها، از کشورهای پیشرو در تحریم پیروی کنند

در تحریم جامع، همه کشورها در آن درگیر خواهند شد، لازم به ذکر است که انتخاب تنبیه اقتصادی می‌تواند از طریق چارچوب یک سازمان بین‌المللی نظیر شورای امنیت صورت پذیرد

شیوه اعمال تنبیه‌های اقتصادی (تحریم) می‌تواند به سه روش بایکوت، توقیف و مالی انجام پذیرد.

بایکوت، در واقع به ممنوعیت واردات یک یا چند کالا از کشور هدف اطلاق می‌شود، این نوع تحریم باعث کاهش تقاضا برای کالاهای مهم صادراتی کشور هدف می‌شود. این نوع تحریم به کاهش درآمد ارزی و در نتیجه کاهش توانایی کشور هدف، برای خرید کالاهای اساسی مورد نیاز منجر می‌گردد. با استفاده از این نوع تحریم می‌توان به برخی از صنایع خاص که نیازمند واردات کالاهای اساسی برای ادامه تولید هستند، آسیب وارد کرد.

تحریم از طریق توقیف، صادرات کالاهای مهم به کشور هدف را تحریم می‌شود که این روش، ابزار رایج و گسترده‌ای است که برای تنبیه کشور تحریم شونده استفاده می‌شود.

تحریم مالی، وام دهی و یا سرمایه‌گذاری؛ کشور هدف را تعلیق یا محدود می‌گردد، کشورهای تحریم کننده می‌توانند محدودیت‌های مضاعفی را بر پرداخت‌های بین‌المللی کشور هدف، نظیر مسدود کردن دارایی‌های خارجی برای اعمال فشار بیشتر انجام دهند

تاریخچه تحریم‌های ایران و سایر کشورها

- نخستین تحریم جامع علیه ایران در دوران معاصر، تحریم بریتانیا علیه ایران به منظور واکنش در برابر ملی شدن صنعت نفت و اولین قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل علیه ایران نیز به همین موضوع برمی‌گردد.
- ایالات متحده آمریکا در سال ۱۹۸۰ تحریم‌های اقتصادی وسیعی را در واکنش به تصرف سفارت آمریکا در تهران علیه ایران وضع کرد که دامنه این تحریم‌ها تاکنون کماکان ادامه دارد.
- نقطه اوج قوانین تحریم ایالات متحده آمریکا علیه ایران مربوط به "قانون داماتو" بوده است: در سال‌های اخیر قطعنامه‌های زیادی علیه ایران توسط شورای امنیت سازمان ملل به تصویب رسید.

تحریم‌های شورای امنیت و اتحادیه اروپا

وضعیت	سال	قطعنامه	تحریم کننده
غیر فعال	۲۰۰۶	۱۶۹۶	شورای امنیت
غیر فعال	۲۰۰۶	۱۷۳۷	
غیر فعال	۲۰۰۷	۱۷۴۷	
غیر فعال	۲۰۰۸	۱۸۰۳	
غیر فعال	۲۰۰۸	۱۸۳۵	
غیر فعال	۲۰۱۰	۱۹۲۹	
غیر فعال	۲۰۱۱	۱۹۸۴	
غیر فعال	۲۰۱۰	انرژی و کشتیرانی	اتحادیه اروپا
غیر فعال	۲۰۱۱	۱۸۰ شخص حقیقی و حقوقی	
غیر فعال	۲۰۱۲	صنعت نفت و بانک مرکزی	
غیر فعال	۲۰۱۲	۱۸ شخص حقیقی	
غیر فعال	۲۰۱۲	واردات نفت	
غیر فعال	۲۰۱۳	ورود ۹ نفر ایرانی به اروپا	
فعال	۲۰۲۱	۸ فرد ایرانی و ۳ زندان	

تعداد تحریم‌ها	سال	تحریم	تحریم کننده
۱۱	۱۹۹۲	منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای	قوانین کنگره امریکا
۳۱	۱۹۹۶	قانون تحریم ایران	
۱۳	۲۰۰۶	حمایت از آزادی در ایران	
-	۲۰۱۰	قانون جامع تحریم‌ها	
۶	۲۰۱۷	قانون مقاله با دشمنان امریکا	
۱۷۹	۱۹۹۴	منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای	دستورالعمل‌های اجرائی ریاست جمهوری
۲۸۹	۲۰۰۱	نهادهای تروریسم	
۴۴۳	۲۰۰۵	منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای	
۱۴	۲۰۰۷	تهدید علیه ثبات عراق	
۴۷	۲۰۱۰	مسدود کردن اموال	
۴	۲۰۱۱	سرکوب مردم سوریه	
۴	۲۰۱۱	سازمان‌های فراملی	
۶	۲۰۱۲	مسدود کردن اموال	
۱۳	۲۰۱۲	منع برخی معاملات	
۱۵۰	۲۰۱۲	مسدود کردن املاک دولت	
۱۰	۲۰۱۲	نفت و پتروشیمی	
۲۳	۲۰۱۲	حقوق بشر	
۵۹	۲۰۱۸	تحریم علیه اشخاص	
۴۴	۲۰۱۹	فلزات و مواد معدنی	
۱۸	۲۰۲۰	ساخت و ساز، منسوجات	
۶	۲۰۲۰	قرداد تسلیحاتی ایران	

خلاصه تحریم‌ها

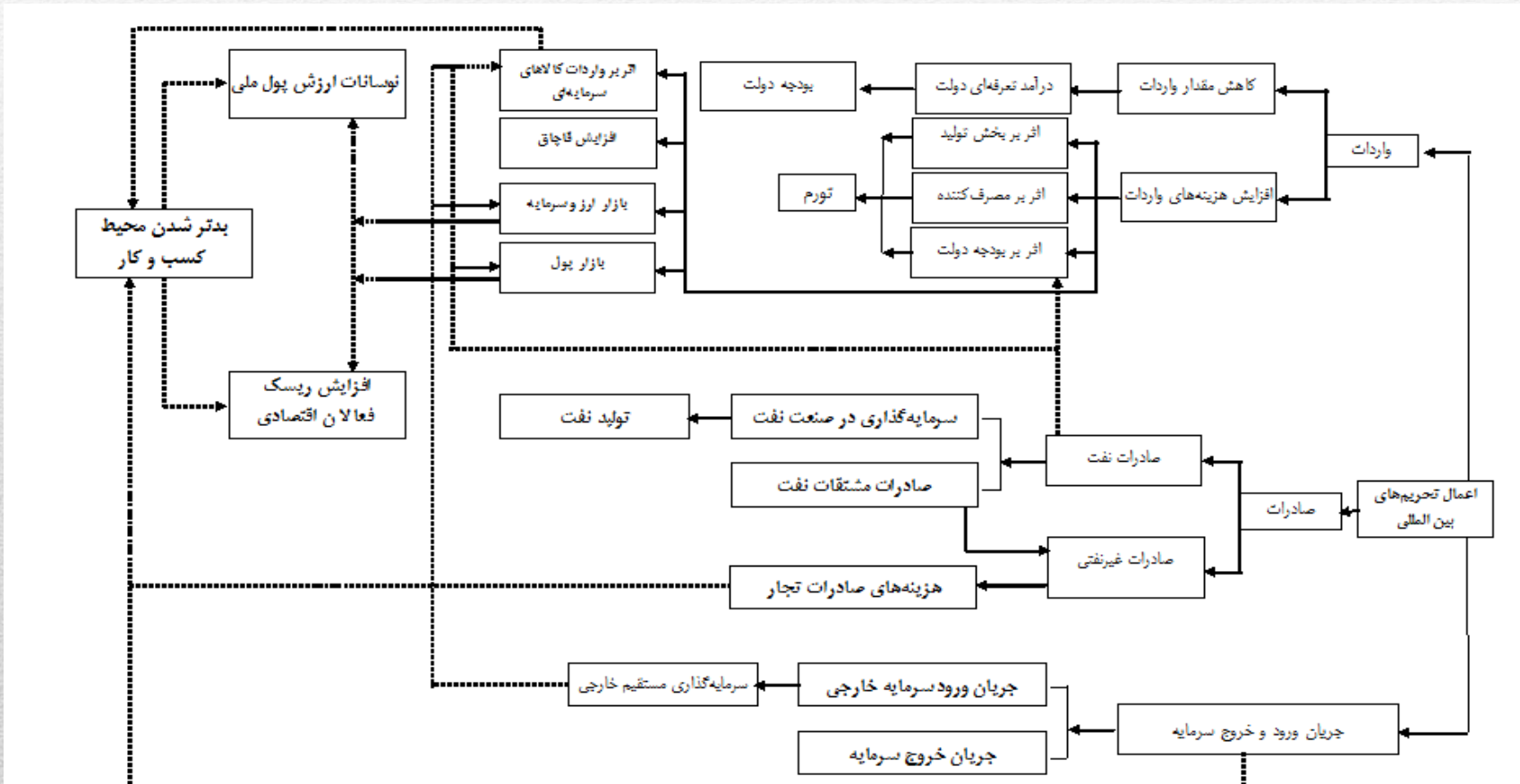
می‌توان تحریم‌های اعمال شده علیه ایران را در پنج گروه دسته‌بندی نمود:

- ✓ تحریم‌های تکنولوژیک، سرمایه‌گذاری و نظامی (با هدف محدود کردن توان نظامی ایران)
- ✓ تحریم نقل و انتقالات مالی (جلوگیری از ورود درآمد ارزی به کشور)
- ✓ تحریم بانک مرکزی (جلوگیری از دسترسی بانک مرکزی به درآمدهای ارزی)
- ✓ تحریم فروش نفت و گاز (کاهش درآمدهای نفتی ایران و مبادلات خارجی)
- ✓ تحریم مبادلات طلا و فلزات گرانبها (جلوگیری از استفاده از درآمدهای ارزی انباشته شده ایران در خارج از کشور)

شاخص سازی تحریم

✓ کنش‌ها و واکنش‌های فعالان اقتصادی در حالتی که تحریم وضع می‌شود در شکل زیر نمایش داده شده است

متغیرهای اثر پذیر از تحریم

ردیف	متغیر متاثر از تحریم	نماد	ملاحظات
۱	شاخص قیمت کالاهای وارداتی	PM	سال پایه ۱۳۹۵
۲	شاخص قیمت کالاهای صادراتی	PX	سال پایه ۱۳۹۵
۳	رابطه مبادله	PX/PM	نسبت شاخص قیمت کالاهای صادراتی به وارداتی
۴	سهم کشور از تولید جهانی نفت خام	OILPS	نسبت تولید نفت خام ایران به تولید جهانی
۵	سهم کشور از صادرات نفت خام	OILEXS	نسبت صادرات نفت خام ایران به جهان.
۶	سهم کشور از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	FDIS	سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران از جهان
۷	سهم آمریکا از تجارت خارجی ایران	USIRITR	سهم تجارت ایران با آمریکا از کل تجارت ایران
۸	پرمیوم نرخ ارز	PEREX	تفاضل نرخ ارز رسمی از نرخ غیر رسمی به نرخ ارز رسمی
۹	واریانس نرخ ارز	VAREX	واریانس تفاضل نرخ ارز رسمی و غیر رسمی
۱۰	نسبت تراز تجاری غیرنفتی به تولید ناخالص داخلی	TDNOIL	تراز تجاری غیرنفتی به تولید ناخالص داخلی
۱۱	سهم کشور از مسافرت هوایی در جهان	PASAIR	تعداد مسافران هوایی ایران به تعداد مسافران هوایی جهان
۱۲	نسبت تلفات مسافران هوایی کشور نسبت به جهان	PASAIR	نسبت تعداد کشته شدگان سوانح هوایی ایران به جهان

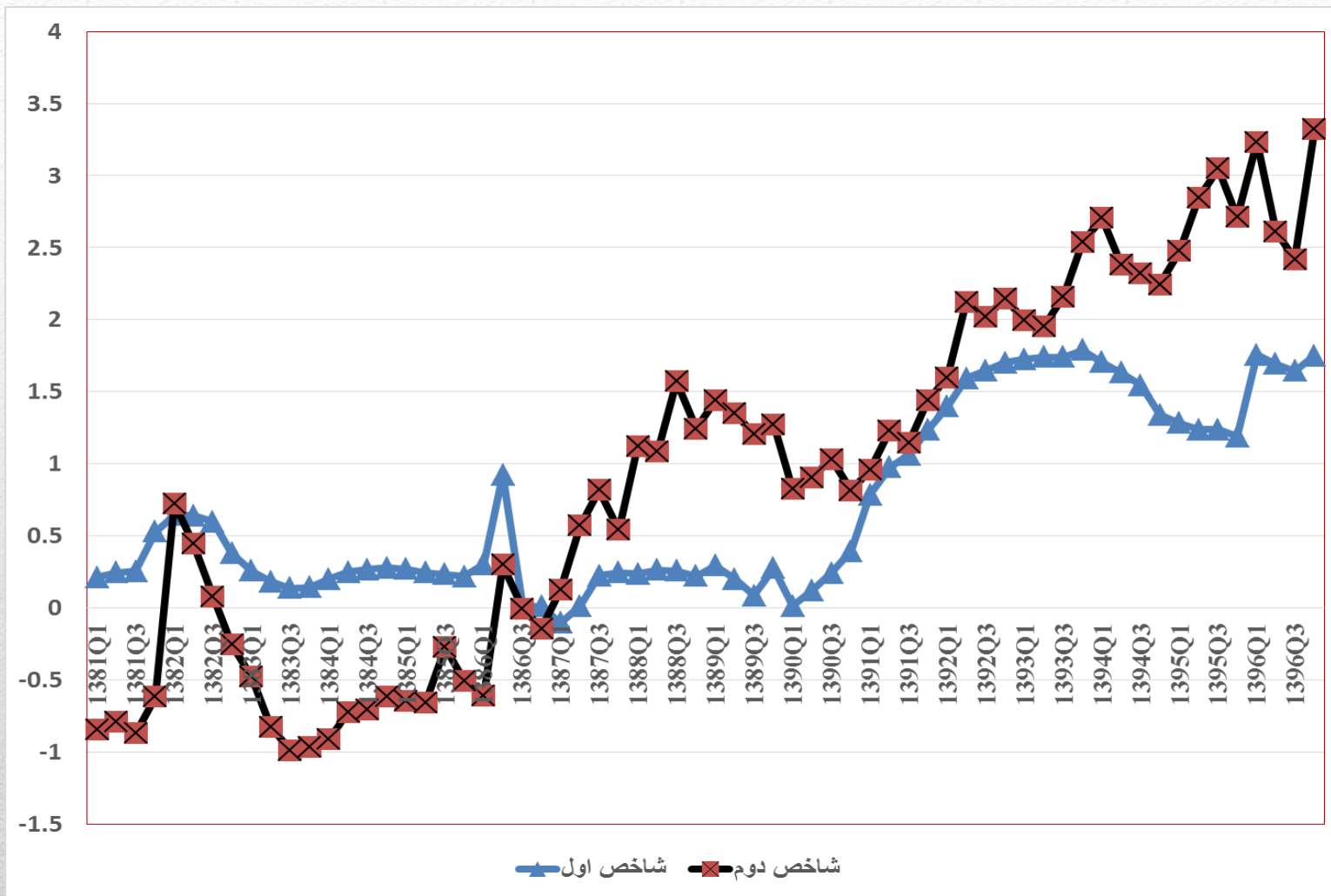
استخراج شاخص‌های تحریم

در تحلیل عاملی این‌گونه استدلال می‌شود که عامل‌های استخراج‌شده (متغیرهای غیرقابل مشاهده یا پنهان) ساختار متغیرهای قابل مشاهده را به‌عنوان ورودی تحلیل توضیح می‌دهند.

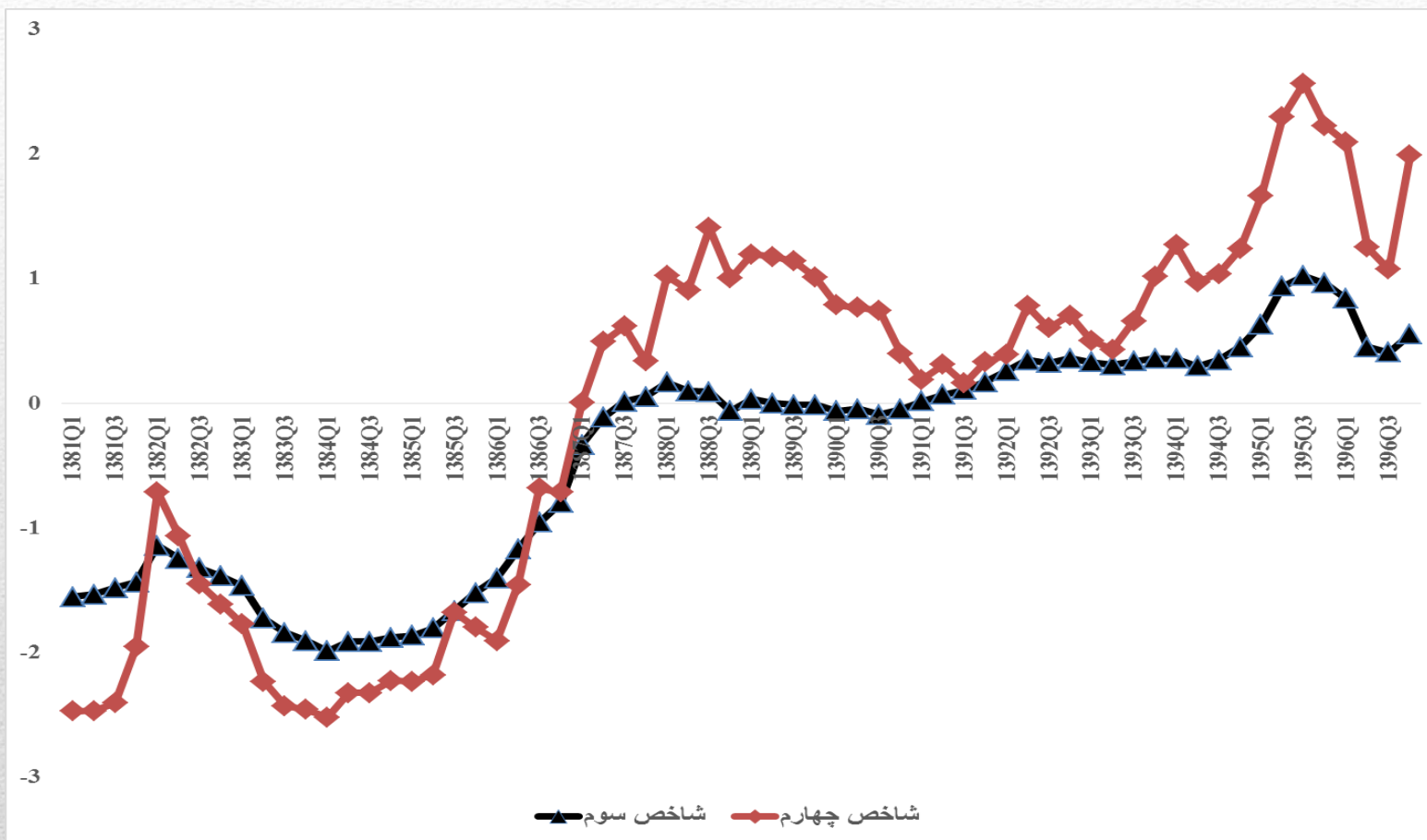
در خصوص تحریم فرض می‌شود تحریم‌های اقتصادی در مجموع واریانس غیرقابل مشاهده‌ای از متغیرهای متأثر از تحریم را شامل می‌شوند که هر یک از متغیرها بسته به مقیاس و ماهیت خود اشتراکی را با این واریانس خواهد داشت.

بنابراین با این پیش‌فرض منطقی که تمامی متغیرهای متأثر از تحریم، واریانس تحریم را در بر می‌گیرند، باید انتظار داشت که همبستگی قابل قبولی بین متغیرهای متأثر از تحریم و عامل‌های استخراج‌شده وجود داشته باشد.

در استخراج شاخص‌های تحریم در این تحقیق، دو فرض استقلال عامل‌ها (شاخص‌های تحریم) و وابستگی عامل‌ها در نظر گرفته شده است و عامل‌ها تحت این دو فرض استخراج شده‌اند

شاخص‌های تحریم با فرض استقلال عوامل

شاخص‌های تحریم با فرض وابستگی عوامل

در حالت وابستگی عوامل (شاخص سوم) و حالت استقلال عوامل (شاخص شماره یک) روند تحریم‌های اعمال شده بر اقتصاد ایران را بهتر نمایش می‌دهد

ارزیابی اثرات تحریم بر بخش‌های صنعت، معدن و تجارت

✓ نتایج ارائه شده در این قسمت مستخرج از طرح تحقیقاتی است که در موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی در سال ۱۳۹۹ انجام شده است که در اینجا فقط نتایج قسمت تحریم ارائه می‌شود.

✓ تخمین‌ها در طی دوره (۴)۱۳۹۶- (۱)۱۳۸۱ (داده‌های فصلی) انجام شده است.

✓ از شاخص‌های ساخته شده برای تحریم در قسمت در روابط و تصریح مدل‌ها استفاده شده است.

✓ تمامی برآوردها از حیث آماره‌های تشخیصی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته و بهترین تخمین گزارش شده است.

اثرات تحریم بر بخش صنعت

در ۴۰ فعالیت منتخب بخش صنعت به تفکیک کدهای کدهای چهار رقمی ISIC

الف: اشتغال بخش صنعت

- تحریم بیشترین تاثیر منفی را بر اشتغال فعالیت‌های ۲۹۲۰ (تولید بدنه وسایل نقلیه موتوری و ساخت تریلر و نیم تریلر) ۰/۱۱-، فعالیت ۲۰۲۹ (تولید سایر فرآورده‌های شیمیایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر) ۰/۱۰- و فعالیت ۲۰۲۳ (تولید صابون و شوینده‌ها، ترکیبات تمیزکننده و براق کننده، عطرها و مواد آرایشی) ۰/۰۹- داشته است.

ب: عرضه صادرات بخش صنعت

- تحریم به ترتیب بیشترین تاثیر منفی را بر عرضه صادرات فعالیت‌های ۲۷۹۰ (تولید سایر تجهیزات برقی) ۰/۳۴-، فعالیت ۲۸۱۱ (تولید موتور و توربین- بجز موتورهای وسایل نقلیه هوایی، خودرو و موتورسیکلت) ۰/۳۱- و فعالیت ۲۸۲۱ (تولید ماشین‌آلات کشاورزی و جنگلداری) ۰/۲۴- داشته است.

اثرات تحریم بر بخش صنعت

در ۴۰ فعالیت منتخب بخش صنعت به تفکیک کدهای کدهای چهار رقمی ISIC

ج: واردات صنعتی بخش صنعت

- تحریم به ترتیب بیشترین تاثیر منفی را بر تقاضای واردات صنعتی فعالیت‌های ۲۰۱۲ (تولید کودشیمیایی و ترکیبات نیتروژن) ۰/۲۳-، فعالیت ۲۲۱۱ (تولید تایر و تیوب‌های لاستیکی، روکش کردن و بازسازی تایرهای لاستیکی) ۰/۱۰- و فعالیت ۲۹۱۰ (تولید وسایل نقلیه موتوری ۰/۰۸- داشته است.

اثرات تحریم بر بخش معدن

الف: تولید بخش معدن

- اثر تحریم بر تولید بخش معدن برابر $0/18$ - است

ب: صادرات بخش معدن

- اثر تحریم بر صادرات بخش معدن برابر $0/11$ - است

ج: واردات بخش معدن

- اثر تحریم بر واردات بخش معدن برابر $0/10$ - است

اثرات تحریم بر بخش تجاری

✓ عرضه صادرات کالاهای صنعتی

- اثر تحریم بر عرضه صادرات کالاهای صنعتی برابر $0/04$ - است

✓ عرضه صادرات کالاهای واسطه‌ای صنعتی

- اثر تحریم بر عرضه صادرات کالاهای واسطه‌ای صنعتی برابر $0/33$ - است

✓ عرضه صادرات کالاهای سرمایه‌ای

- اثر تحریم بر عرضه صادرات کالاهای سرمایه‌ای برابر $0/09$ - است

✓ واردات کالاهای صنعتی

- اثر تحریم بر واردات کالاهای صنعتی برابر $0/06$ - است

✓ واردات کالاهای واسطه‌ای

- اثر تحریم بر واردات کالاهای واسطه‌ای برابر $0/04$ - است

اثرات تحریم بر بخش تجاری

✓ واردات کالاهای کانی و فلزات

- اثر تحریم بر واردات کالاهای کانی و فلزات برابر ۰/۱۰- است

✓ واردات کالاهای سنتی و کشاورزی

- اثر تحریم بر واردات کالاهای کشاورزی و سنتی برابر ۰/۰۸- است

✓ رقابت پذیری صادرات کالاهای صنعتی

- اثر تحریم بر رقابت پذیری صادرات کالاهای صنعتی برابر ۰/۰۸- است

توصیه‌های سیاست‌گذاری

- عمده‌ترین آثار تحریم بر بخش‌های صنعت و معدن ایران از طریق بخش حقیقی اقتصاد طی سال‌های اخیر به عدم دسترسی این بخش‌ها به مواد اولیه، تجهیزات و ماشین‌آلات و یا دسترسی با قیمتی چند برابر قیمت اصلی آنها است که در نهایت به افزایش قیمت تمام شده، کاهش سود آوری و کاهش قدرت رقابت‌پذیری این بخش‌ها منجر شده است.
- کاهش آثار سوء تحریم بر صنایع کشور از طریق اتخاذ راهکارهای مناسب حمایتی و پوششی توسط دولت در بخش تامین مواد اولیه، واسطه‌ای و قطعات و تجهیزات مورد نیاز و در بخش مالی شامل فعالیت‌های بانکی و بیمه‌ای موثر است.

توصیه‌های سیاست‌گذاری

- آثار تحریم‌های اقتصادی علیه ایران بخصوص بر بخش صنعت ایران طی سال‌های اخیر را می‌توان در دو حوزه بخش حقیقی اقتصاد و بخش مالی تفکیک کرد که ضرورت دارد جهت کاهش آثار سوء این عوامل به بهبود فضای کسب و کار و مهیا ساختن بسترها برای بخش خصوصی توجه گردد، البته ذکر این نکته لازم است که استفاده هر یک از راهکارها به تنهایی، ممکن است آثار مطلوبی را بر جای نگذارد؛ به‌همین دلیل همساز کردن سیاست‌ها در قالب یک بسته سیاستی – حمایتی بسیار حائز اهمیت است.
- جهت کاهش تاثیرات تحریم بر واحدهای صنعتی کشور بخصوص از طریق کاهش حجم واردات بی رویه کالاهای مصرفی و نهایی و تبدیل کردن تهدید بحران مالی به فرصت با تاکید بر ورود تجهیزات و قطعات مورد نیاز صنایع کشور توصیه می‌گردد.

با تشکر از توجه شما